

BASARABENI ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ

Constantin MANOLACHE
Ion Valer XENOFONTOV

Motto: „În Academia Română, când cineva zice român, șterge și Dunărea și Carpații. Noi suntem și vom fi totdeauna fericiți a primi în sânul Academiei pe oricare reprezentat al culturii române, de oriunde ar fi”.
Bogdan-Petriceicu Hasdeu, 1891

Abstract: The study reflects, from the socio-historical point of view, the presence of the Bessarabians within the Romanian Academy since the founding of the highest scientific and cultural forum in romanian area until now. There are five stages to address this subject; those of: founders, post-founders, unionists generation, post-war generation, generation of the recent period. The authors emphasized the role of the Basarabian founders in the reanimation of the scientific and cultural life in Romanian area, the scientific, cultural and spiritual connections between Romania and the Republic of Moldova nowadays.

Keywords: Bessarabians, scholars, research, science, culture, spirituality, Romanian Academy, Romania, Bassarabia, Moldovan SSR, Republic of Moldova.

Preliminarii

De la fondarea Academiei Române și până în prezent un loc aparte l-au avut personalitățile din Basarabia / RSS Moldovenească / Republica Moldova. Basarabienii și-au adus contribuția substanțială la organizarea, fondarea și administrarea celui mai înalt forum științific și cultural din spațiul românesc, au completat patrimoniul cercetării și inovării cu opere de certă valoare, recunoscute și promovate atât în plan național, cât și în cel internațional. Prezența basarabenilor în panteonul științei și culturii românești a completat atât universul personalităților marcante, cât și circuitul valoric al ideilor și conceptelor din provinciile românești. În funcție de perioada istorică și

contextul sociopolitic au fost desemnați și membrii Academiei Române din spațiul basarabean.

Fondatorii

Premisele constituirii prestigioasei entități științifice românești s-au format după Unirea Principatelor Române (1859). În 1860, potrivit istoricului George Bariț (1812–1893), „numeroși bărbați de litere” s-au preocupat de conceptul unei Societăți științifice¹. Fără Academie, estima scriitorul Gheorghe Sion (1821–1892), „talentele sunt osândite a zace în întuneric cu florile mirositoare abandonate între mărcini sau călcate de picioare profane”². În același an, istoricul și scriitorul V. Alexandrescu Urechia (1834–1901) s-a pronunțat pentru constituirea unei comisii „de bărbați din toate provinciile române” pentru alcătuirea unui dicționar și a unei gramatici³.

La 1/13 aprilie 1866, la inițiativa fruntașului radical, publicistului C. A. Rosseti (1816–1885), ca element simbolic al modernității și al alinierii europene a statului modern românesc, pe baza Decretului nr. 582 al Locotenentei Domnești, s-a aprobat totalitatea instrucțiunilor, normelor și regulilor Societății Literare Române, subvenționată de stat și având drepturi de a primi ofrande (donații). Noua instituție avea misiunea de a determina ortografia, de a elabora *Gramatica limbii române* și de a începe realizarea *Dicționarului român*⁴. Societatea Literară Română s-a transformat ulterior în Societatea Academică Română (1867), apoi, din 1879 – în Academia Română. Potrivit academicianului Dan Berindei, instituția „a fost de la început un Parlament cultural al tuturor românilor”⁵. Într-adevăr, conform Regulamentului pentru formarea Societății Literare Române, noua structură academică urma să includă: trei membri din România de peste Milcov (Moldova), patru membri de dincolo de Milcov (Muntenia), trei membri din Transilvania, doi membri din Banat, doi membri din Maramureș, doi – din Bucovina, trei – din Basarabia, doi – din

¹ Ștefan Pascu, *Istoricul Academiei Române. 125 de ani de la înființare*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 41.

² „Revista Carpaților”, t. I, ianuarie-martie 1860, p. 295-301; t. II, aprilie-iunie, 1860, p. 156-170.

³ V. A. Urechia, *Actele și serbarea națională a inaugurării Societății pentru gramatica și glosarul limbii române*, București, 1867, p. 49.

⁴ Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române în date (1866–1996)*, București, Editura Academiei Române, 1996, p. 19.

⁵ Dan Berindei, *Academia Română și Basarabia*, în „Akademos. Revistă de știință, cultură și artă”, nr. 2 (25), 2012, p. 63.

Macedonia. Inițial, numărul total al membrilor fondatori era 21, componența numerică și nominală a fondatorilor ulterior fiind modificată, ajungând la un număr de 22 de persoane. Potrivit Decretului din 22 aprilie 1866 al Locotenentei Domnești, membri fondatori ai Societății au fost desemnate nume consacrate ale științei, culturii și educației din spațiul românesc: juristul și istoricul Iosif Hodoș (1829–1880), filologul și publicistul Alexandru Roman (1826–1897) din Maramureș; filologul Timotei Cipariu (1805–1887), filologul Gavril Munteanu (1812–1869), istoricul și publicistul G. Barițiu (1812–1893) din Ardeal; juristul Andrei Mocioni (1812–1880) și istoricul, juristul și publicistul Vincențiu Babeș (1821–1907) din Banat; publicistul și juristul Alexandru Hurmuzachi (1823–1871), Ambrozie Dimitrovița (înlocuit de istoricul literar și folcloristul Ioan Sbiera [1836–1916]) din Bucovina; folcloristul, filologul și istoricul Ioan Caragiani (1841–1921), istoricul și filologul aromân Dimitrie Cosacovici (1790–1868) din Macedonia. Cei trei membri fondatori ai Academiei Române, reprezentanți ai Basarabiei aflată în componența Imperiului Rus, erau juristul, istoricul și istoricul literar Alexandru Hâjdău (1811–1872), scriitorul și traducătorul Constantin (Costache) Stamati (1786–1869) și Ioan Străjescu (1833–1873). Constantin (Costache) Stamati, aflat la moșia sa de la Ocnița, județul Hotin, avea o stare a sănătății precară, de aceea nu a putut onora înaltul for academic, fiind înlocuit de agronomul și omul politic Ștefan Gonata (1838–1896), numit la 2/14 iunie 1867 prin Decretul domnesc nr. 829, alături de alți opt membri ai Societății.

Membrii din Basarabia, spre deosebire de reprezentanții celorlalte spații românești, nu au putut fi prezenți la lucrările de fondare a Societății. În consecință, au fost aleși ca membri de onoare în sesiunea din 12/24 septembrie 1870. În perimetrul unor factori național-politici de epocă, conexiunile academice au fost afectate din cauza interdicțiilor de deplasare la București.

Reperle biografice ale celor trei basarabeni, membri fondatori ai înaltului for academic de la București, demonstrează cu lux de amănunte justetea alegerii acestora. Există o tradiție istoriografică de a acorda un spațiu special fondatorilor Academiei Române, de aceea, nici noi nu vom face excepție de la această direcție a istoriei științei și biografiei științifice din spațiul românesc⁶.

⁶ Ion Valer Xenofontov, *Zece curiozități despre basarabeni, fondatori ai Academiei Române*, în „Moldova Suverană”, nr. 19 (1960), 11 februarie 2016, p. 1-2; idem, *Enciclopedia curiozităților. Trecut și prezent*, vol. I, Iași, Lumen, 2016, p. 40-43; idem,

Alexandru Hâjdău, descendent dintr-o familie cu înrudire domnească, este fiul scriitorului și cărturarului Tadeu (Faddei) Hâjdău (1769–1835), frate cu prozatorul, folcloristul și traducătorul Boleslav Hâjdău (1812–1886) și tatăl scriitorului și filologului Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838–1907). Al. Hâjdău s-a născut la 30 noiembrie 1811 la Miziurineț, regiunea Ternopol, Ucraina. Pe parcurs, familia s-a stabilit la moșia din Cristinești, județul Hotin. Și-a făcut studiile la pensionul pentru copii de nobili de pe lângă Seminarul Teologic din Chișinău (1822–1828), ulterior la Facultatea de Drept a Universității din Harkov (1829–1832). A studiat științele naturale, filologia și filosofia la universitățile din München și Heidelberg. A îndeplinit mai multe funcții: ajutor de revizor în Comitetul pentru sprijinirea coloniștilor din sudul Rusiei, instituție din Chișinău (1833), funcționar la Cancelaria guvernatorului civil (1833–1834). A fost efor al școlii lancasteriene din Hotin (1836–1840). În această calitate a rostit celebrul discurs de la Gimnaziul din Hotin (1837) despre vechea glorie a Moldovei, tradus în românește de Constantin Stamati, care, de altfel, îl asemena, grație culturii sale enciclopedice, cu Dimitrie Cantemir (1673–1723), domn erudit al Moldovei (1710–1711), membru titular al Academiei din Berlin (Societatea Branderburgică a Științelor, 1714). Alexandru Hâjdău constata că „fără istorie nu există patrie, iar fără dragoste de istorie nu poate să existe dragoste de patrie”. A fost învățător de limbă și literatură, logică, statistică și alte discipline la gimnaziile din Vinnița (1840–1842) și Kameneț-Podolsk (1842–1843). Din 1850 a locuit la Chișinău, apoi în 1860 a trecut cu traiul la Cristinești. Din 1843 și până la sfârșitul vieții a practicat avocatura⁷. În domeniul cercetării s-a manifestat prin punerea în circuitul științific rus a cântecelor populare moldovenești și valahe, pe care le-a tradus și comentat. În „Literații basarabeni” (1835) a publicat materiale valoroase despre A. Donici, C. Stamati, I. Ghinculov (I. Hâncu) ș.a. A pus în valoare opera filosofului și poetului iluminist ucrainean Gr. Skovoroda. Avea preocupări în domeniul florei basarabene. A colaborat cu

Basarabeni, membri fondatori ai Academiei Române, în Orizonturi medievale și moderne în istoria românilor (economie, societate, politică, cultură, istoria științei). În onoarea profesorului Demir Dagnev, editor și redactor științific Constantin Manolache, coordonatori Sergiu Bacalov, Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2016, p. 592-600.

⁷ Brighida Covarschi, Ion Jarcuțchi, *Academicieni din Basarabia și Transnistria (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Chișinău, Centrul de editare și tipar al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, 1996, p. 77.

savanții ruși I. Srezevski, M. Pogodin, P. Bartnev ș.a.⁸. La 23 aprilie 1866 a fost desemnat membru fondator al Societății Literare Române, iar în 1869 – membru de onoare. La 28 august/9 septembrie 1867 i s-a adus la cunoștință că i s-a interzis de către guvernatorul Basarabiei să ia parte la lucrările Societății⁹. Deși s-au depus eforturi, Alexandru Hâjdău nu a reușit vreodată să obțină permisiunea de a trece Prutul pentru a participa la lucrările înaltului for. Ultimii ani de viață i-a petrecut solitar și în acțiuni de misticism¹⁰. A fost evocat ulterior de comunitatea academică românească. De exemplu, la 27 iunie 1986, secțiile de științe istorice și de științe filologice, literare și arte ale Academiei RS România au consemnat 175 de ani de la nașterea lui Al. Hâjdău, membru fondator al Academiei Române.

Ștefan Gonata s-a născut la 1 februarie 1838 la Trifănești, județul Bălți, actualmente raionul Florești. A fost fiul lui Constantin Gonata, născut la Zerma, Macedonia, omul de încredere al boierului Balș, fapt ce i-a asigurat o carieră de succes sub aspect economic. A obținut rangul de căminar, iar statutul socio-economic i-a deschis posibilitățile pentru a-și forma o moșie la Trifănești. S-a căsătorit cu Ecaterina, fiica vameșului Iancu Gustea, a cărei mamă era Anastasia Țăcău din Iași, unde în prezent un segment teritorial al orașului îi poartă numele¹¹. Șt. Gonata a avut o copilărie tragică. La vârsta de șase ani și-a pierdut trei frați, apoi mama. Tatăl a fost nevoit să lase gospodăria pentru a se consacra educației copilului, antrenându-l în mod special în lecturi clasice. În 1856 a absolvit Liceul regional din Chișinău, apoi a făcut trei ani de studii la Liceul „Richelieu” din Odesa. A continuat studiile la Paris, unde a studiat filosofia și viticultura. După ce a revenit în Basarabia, a început serviciul pe lângă mareșalul nobilimii basarabene, ulterior fiind ales deputat cu funcția de distribuire a sarcinilor rurale (1863–1865), deputat al nobilimii județelor Akkerman și Bender (1866–1869), al nobilimii județelor Chișinău și Orhei

⁸ Ion Pelivan, *Din corespondența lui A. T. Hașdeu (1811–1872) cu M. C. Stamati (1838–1907), C. D. Chiriac (1831–1912) cu M. Kogălniceanu, C. D. Chiriac cu B. P. Hașdeu și A. T. Hașdeu cu B. P. Hașdeu*, în „Viața Basarabiei”, 1944, nr. 3-4, p. 74; *Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie*, vol. 2, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1986, p. 409-410.

⁹ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 27.

¹⁰ Gheorghe Bobână, Lidia Troianowski, *Prezențe basarabene în spiritualitatea românească (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*, Chișinău, Civitas, 2007, p. 157.

¹¹ Tudor Țopa, Nadejda Darie, *Zberoaia de pe apa Prutului*, Chișinău, „Edit-Prest”, 2013, p. 32-36

(1870–1872). A mai deținut și funcțiile de mediator de pace și judecător de pace onorat¹².

În paralel cu funcțiile publice a efectuat și cercetări științifice. A fost unul dintre primii moșieri care au aclimatizat vița-de-vie franceză și americană în Basarabia la moșia sa din Zberoaia, de pe malul Prutului, la gura văii Raita¹³. Domeniul lui Ștefan Gonata era format din 2 450 de desetine de pământ, inclusiv 40 desetine de pădure, 1 530 de bovine și 1 400 de ovine. Cunoștințele sale le-a aplicat la înlăturarea filoxerei. Vinurile sale erau foarte vestite. Conacul său, construit de meșteri francezi, includea cabinetul savantului, o sală pentru oaspeți și ceremonii, o baie, un punct experimental agronomic, o bibliotecă bogată, un muzeu și un spital. În apropierea conacului se afla o pivniță cu galerii și tunel, ce constituia o expoziție pentru vinuri de selecție. Șt. Gonata a publicat în reviste științifice de prestigiu din domeniul agricol, în mod special în *Revista Departamentului de Agricultură din Petersburg*. Era cunoscut în cercurile științifice românești, rusești și cele occidentale. A colaborat din copilărie cu cenaclul moldovenesc al fraților Pavel și Petre G. Leonard¹⁴, prietenie consolidată prin căsătoria cu sora lor Elizaveta. Pe parcursul studiilor a întreținut o prietenie solidă cu Eristide Casso, Nicolae A. Donici ș.a. A menținut o corespondență activă cu Mihail Kogălniceanu¹⁵. La 2 iunie 1867 a fost desemnat membru fondator al Academiei Române, la vârsta de doar 29 de ani. La 11/23 august 1867, printr-o telegramă trimisă de la Huși, Șt. Gonata a comunicat că „datorită unor împrejurări cu totul neprevăzute și de nimine așteptate”, „nu pociu primi numirea de membru al Societății”, înștiințând, totodată, înaltul for că va „avea de fericire a lua asupra-mi orice lucrare literară despre programa Societății”¹⁶. La 12 septembrie 1870 a devenit membru de onoare al Societății Academice Române. La începutul anilor 1870 a lansat ideea elaborării și editării Abecedarului român și a Istoriei Naturale. A murit la 18 septembrie 1896. La sfârșitul vieții, se presupune că, într-un acces al bolilor care îl măcinau, și-ar fi ars manuscrisele. Arhiva și biblioteca de o valoare inestimabilă au fost distruse în timpul tensiunilor sociopolitice din anul 1917. În

¹² Brighida Covarschi, Ion Jarcuțchi, *op. cit.*, p. 72-73.

¹³ Zamfir Arbore, *Dicționar geografic al Basarabiei*, Chișinău, Editura Museum, 2001, p. 230.

¹⁴ *Sângerei: oameni, istorie, spiritualitate*, responsabil de ediție Constantin Manolache, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2012, p. 6, 24-25.

¹⁵ Gheorghe Bobână, Lidia Troianowski, *op. cit.*, p. 136-137.

¹⁶ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 24.

cimitirul satului Zberoaia, într-un mormânt comun, odihnesc rudele boierului Gonata.

Cel de-al treilea fondator al Societății Literare Române a fost omul politic **Ioan Străjescu** (1833, Rașcov – 4 octombrie 1873, București). A studiat la o școală militară din Sankt Petersburg. A ajuns până la gradul de căpitan de husari¹⁷. A renunțat la cetățenia rusească în favoarea celei române. A participat la deschiderea primei ședințe a Societății Literare Române din 6/18 august 1867. Până la definirea regulamentului urma să facă parte din Secțiunea filologie și literatură. La 2/14 august 1870, împreună cu criticul literar și esteticianul Titu Maiorescu (1840–1917) și Alexandru Hâjdău, a demisionat din Societate, demisii care însă nu au fost acceptate. La 21 septembrie 1870 a fost ales membru de onoare al Societății împreună cu Alexandru Hâjdău, Ștefan Gonata și juristul Andrei Mocioni (1812–1880). A decedat la 4 octombrie 1873 la București, lăsând prin testament întreaga lui avere, constituită din 50 000 de franci, statului român, pentru oferirea de burse tinerilor dornici de studii în Franța¹⁸.

Constituirea Academiei Române s-a produs în perimetrul „secolului naționalităților”, al spațiului istoric, cultural și lingvistic comun românesc. Astfel, la formarea instituției academice au contribuit și personalități notorii din Basarabia – Alexandru Hâjdău, Ștefan Gonata, Ioan Străjescu. În cadrul Academiei Române s-a instituit o tradiție ca numele celor trei fondatori să fie evocat de noii membri din spațiul basarabean ai înaltului for științific academic românesc.

Postfondatorii

Ulterior, în activitatea instituției s-au remarcat și alte personalități din spațiul basarabean, în mod special cercetători consacrați din domeniul socio-umanistic. Este vorba de: filologul Bogdan-Petriceicu Hasdeu (26 februarie 1838, Cristinești, Hotin – 25 august 1907, Câmpina, jud. Prahova), membru titular al Societății Academice Române (13 septembrie 1877), vicepreședinte al Academiei Române (18 martie 1885 – 5 aprilie 1886; 28 martie 1887 – 16 aprilie 1888; 1 aprilie 1889 – 1 aprilie 1892); poetul Dimitrie Petrino

¹⁷ Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române (1866–2010). Dicționar*. Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 1001.

¹⁸ Dinu Poștarencu, *Neamul Străjescu din Basarabia*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, nr. 2, Chișinău, 2012, p. 186-187.

(1838/1836?, Rujnița, Soroca – 30 aprilie 1878, București), membru corespondent al Societății Academice Române (17 septembrie 1877); istoricul-colecționar Ion C. Suruceanu (13 decembrie 1851, Chișinău – 18 noiembrie 1897, Chișinău), membru de onoare al Academiei Române (11 aprilie 1888); mitropolitul ortodox și cărturar Iosif (după botez Ioan) Naniescu (15 iulie 1820, Răzălăi, Soroca – 16 ianuarie 1902, Iași), membru de onoare (16 aprilie 1888); filantropul Vasile Stroescu (11 noiembrie 1845, Trinca, jud. Hotin – 14 aprilie 1926, București), membru de onoare (24 mai 1910) al Academiei Române.

Generația unioniștilor

În 1918, în contextul Unirii Basarabiei cu România, împreună cu transilvăneanul Alexandru Lapedatu, au fost aleși în Academia Română politicianul Ion Inuleț (5 aprilie 1884, Rezeni, Ialoveni – 18 noiembrie 1940, București), membru titular al Academiei Române (10 octombrie 1918) și istoricul Ștefan Ciobanu (11 noiembrie 1883, s. Talmază, Tighina – 28 februarie 1950, București), membru titular al Academiei Române (10 octombrie 1918), repus în drepturi ca membru titular al Academiei Române (3 iulie 1990), vicepreședinte al Academiei Române (2 iunie 1944 – 1 iunie 1948), iar în calitate de membru corespondent (15 octombrie 1918), repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române la 3 iulie 1990 – publicistul și omul politic Pantelimon (Pan) Halippa (1 august 1883, Cubolta, Soroca – 30 aprilie 1979, București). Pe parcurs, forul științific a fost completat de genealogistul Paul Gore (27 iulie 1875, Chișinău – 8 decembrie 1928, Chișinău), membru de onoare (7 iunie 1919); istoricul Iustin Ștefan Frățiman (1 iunie 1870, Cuhureștii de Jos, jud. Soroca – 23 septembrie 1927, Cuhureștii de Jos, jud. Soroca), membru corespondent al Academiei Române (7 iunie 1919); astronomul Nicolae N. Donici (1 septembrie 1874, Petricani-Chișinău – 22 noiembrie 1960, Puget-Théniers, Nisa), membru de onoare (23 mai 1922) al Academiei Române, repus în drepturi ca membru de onoare al Academiei Române (3 iulie 1990); mareșalul și omul politic Alexandru Averescu (9 martie 1859, Ismail, azi Ucraina – 3 octombrie 1938, București), membru de onoare (7 iunie 1923); etnograful și folcloristul Nichita P. Smochină (1894–1980), membru de onoare (2 iunie 1942) al Academiei Române, repus în drepturi ca membru de onoare al Academiei Române (3 iulie 1990)¹⁹.

¹⁹ Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române...*, p. 42-43, 216-217, 325-226, 388-389, 433-444, 457, 494, 975; Magda Stavinschi, *Astronomul Nicolae Donici. Enigme*

În 1936 istoricul, genealogistul și heraldistul Gheorghe Bezviconi (14 aprilie 1910 – 30 aprilie 1966) a fost propus în calitate de membru corespondent al Academiei Române²⁰.

Din componența membrilor Academiei Române a ajuns să facă parte, post-mortem (22 noiembrie 2010), Constantin Stere (1 iunie 1865, s. Ciripcău, ținutul Soroca – 26 iunie 1936, Bucov, jud. Prahova), profesor și rector al Universității din Iași, jurist, autorul celebrului roman-fluviu intitulat „În preajma revoluției”, în opt volume (1932–1936).

Generația unioniștilor, generația romantică, a diversificat componența membrilor Academiei Române, aceștia venind din mediul politic, științific și cultural.

Generația postbelică

În perioada postbelică, forul academic român a fost completat de alți basarabeni. Este vorba de biochimistul și biologul Eugen Macovschi (4 februarie 1906, Chișinău – 3 aprilie 1985, București), membru corespondent (2 iunie 1948) și membru titular (12 august 1948) al Academiei Române; inginerul agronom Alexandru Priadencu (26 august 1902, Chișinău – 26 iulie 1981, București), membru titular (23 martie 1952); economistul Alexandru Bârlădeanu (25 ianuarie 1911, Comrat – 13 noiembrie 1997, București), membru titular (2 iulie 1955) al Academiei Române, membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei (1991), vicepreședinte al Academiei Române (2 februarie 1990 – 1 februarie 1994); medicul și fiziologul Grigore Alexandru Benetato (18 noiembrie 1905, Chișinău – 9 iunie 1972, București), membru corespondent (2 noiembrie 1948) și membru titular (2 iulie 1955) al Academiei Române; hidrobiologul, ihtiologul și histologul Theodor Bușniță (11 august 1900, Chișinău – 22 august 1977, București), membru corespondent (2 iulie 1955) al Academiei Române; pedologul Grigore Obrejanu (10 ianuarie 1911,

descifrate, București, Curtea veche, 2015, p. 113; Diana Ețco, *Contribuția școlii teologice la crearea patrimoniului intelectual basarabean*, în *Orizonturi medievale și moderne în istoria românilor (economie, societate, politică, cultură, istoria științei). În onoarea profesorului Demir Dragnev*, editor și redactor științific Constantin Manolache, coordonatori Sergiu Bacalov, Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2016, p. 437-441,

²⁰ Iurie Colesnic, *Schiță pentru un posibil portret al istoricului Gheorghe Bezviconi*, (<http://www.timpul.md/articol/in-culisele-istoriei--schia-pentru-un-posibil-portret-al-istoricului-gheorghe-bezviconi-77528.html> - accesat: 05.03.2017).

Cioburcin, Tighina – 27 ianuarie 1992, București), membru corespondent (2 iulie 1955) și membru titular (21 martie 1963), președinte al Secției de Științe Agricole și Silvici (1967–1984) a Academiei Române; medicul veterinar Ilie T. Popovici (30 octombrie 1902, Budăi, jud. Orhei – 11 octombrie 1982, București), membru corespondent (2 iulie 1955); zoologul și biologul Nicolae Botnariuc (15 martie 1915, Râșcani – 1 martie 2011), membru corespondent (1 martie 1974), membru titular al Academiei Române (22 ianuarie 1990), membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei (2001), președintele Secției de Științe Biologice a Academiei Române (1990–1995); lingvistul și filologul Boris Cazacu (15 ianuarie 1919, Chișinău – 24 august 1987, București), membru corespondent al Academiei Române (21 martie 1963); sociologul, istoricul și omul politic Miron Constantinescu (13 decembrie 1917, Chișinău – 18 iulie 1974, București), membru titular al Academiei Române (1 martie 1974)²¹.

Generația din perioada recentă

Perioada recentă, imediată sau istoria imediată, cea din ultimii 25-30 de ani, constituie un jalon semnificativ în includerea pe orbita vieții științifice și culturale românești a componentei basarabene. În contextul favorabil creat de mișcarea de eliberare națională din RSS Moldovenească de la sfârșitul anilor 1980, de Revoluția din decembrie 1989 din România și de colapsul URSS, între Academia de Științe a Moldovei și Academia Română s-au stabilit relații de colaborare multidimensională, semnându-se la 31 octombrie 1990 un acord de colaborare științifică. Cele două instituții academice, după o perioadă de încordare generată de factorul politic de sorginte sovietică, au reușit să consolideze și să valorifice o colaborare științifică deosebită, activând cu rezultate importante pe multiple planuri. La începutul anilor 1990, în contextul noilor transformări sociopolitice, în Academia Română au fost alese personalități din diverse domenii, originare din spațiul pruto-nistrean. Un accent aparte s-a pus pe recunoașterea valorică, dar și pe relevarea unui omagiu frățesc prin alegerea în calitate de membri de onoare ai Academiei Române a mai multor personalități ilustre din spațiul actual al Republicii Moldova.

Numeroase alte personalități, originare din spațiul pruto-nistrean, au fost incluse în forul științific suprem românesc. Este vorba de inginerul Gleb

²¹ Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române...*, p. 90-91, 97-98, 140-141, 168, 194, 249, 605, 846-847, 855.

Drăgan (19 iulie 1920, s. Tătar-Copceac, azi s. Copceac, UTA Găgăuzia – 14 octombrie 2014, București, România), membru corespondent (9 martie 1991) și membru titular al Academiei Române (20 decembrie 2004), membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei (2000); istoricul de artă Marius Porumb (n. 9 octombrie, s. Grozești, jud. Lăpușna), membru corespondent (12 noiembrie 1991) și membru titular al Academiei Române (30 aprilie 2009); lingvista Valeria Guțu-Romalo (n. 25 octombrie 1928, Chișinău), membru de onoare al Academiei Române (24 martie 2006); inginerul Andrei Țugulea (n. 19 august 1928, Untești), membru corespondent (18 decembrie 1991) și membru titular (29 ianuarie 1999) al Academiei Române, secretar general al Academiei Române (26 februarie 1999 – 4 martie 2002); lingvistul Emanuel Kant Vasiliu (7 septembrie 1929, Chișinău – 19 august 2001, București), membru corespondent (9 martie 1991) și membru titular (12 martie 1992) al Academiei Române; inginerul Victor Toma (14 aprilie, Leova, Cahul – 26 noiembrie 2008, București), membru de onoare al Academiei Române (21 aprilie 1993); sculptorul de origine română Idel Ianchelevici (5 mai 1909, Leova – 26 iunie 1994, Maisons-Lafitte, Franța), membru din străinătate al Academiei Române (12 martie 1992).

La 13 noiembrie 1990, matematicianul Dimitrie Ioan Mangeron (15 noiembrie 1906, Chișinău – 27 februarie 1991, Iași) a fost ales în calitate de membru corespondent al Academiei Române.

Lingvistul Eugeniu (Eugenio) Coșieriu (27 iulie 1921, Mihăileni, azi Republica Moldova – 7 septembrie 2002, Tübingen, Germania) a fost desemnat membru de onoare din străinătate al Academiei Române (18 decembrie 1991).

Etnologul român stabilit în SUA, Paul Petrescu (n. 27 iunie 1921, Cetatea Albă, azi Ucraina) a fost ales membru de onoare din străinătate al Academiei Române (8 septembrie 1993).

Istoricul și arheologul Victor Spinei (n. 26 octombrie 1943, Lozova, jud. Lăpușna, Basarabia) a devenit membru corespondent (6 iunie 2001) și membru titular al Academiei Române (5 iulie 2015), vicepreședinte al Academiei Române (27 noiembrie 2015)²².

Mai multe personalități din domeniul științei și culturii din Republica Moldova au fost alese în calitate de membri ai Academiei Române. Îi vom nominaliza mai jos:

²² Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române...*, p. 261-262, 330-331, 448, 488, 611-612, 800, 850, 985, 1052, 1070-1071, 1089.

Poetul și eseistul Grigore Vieru (14 februarie 1935, Pererâta, Briceni – 18 ianuarie 2009, Chișinău), membru de onoare din străinătate (13 noiembrie 1990), membru corespondent (23 martie 1993) al Academiei Române, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (2011, post-mortem); fizicianul Andrei Andrieș (24 octombrie 1933, Chișinău – 7 aprilie 2012, Chișinău) – membru de onoare din străinătate al Academiei Române (10 septembrie 1991), membru titular (1984) al Academiei de Științe a Moldovei, președintele Academiei de Științe a Moldovei (9 noiembrie 1989 – 5 februarie 2004); fizicianul Sergiu Rădăuțanu (17 iunie 1926, Chișinău – 6 martie 1998, Chișinău), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (18 decembrie 1991), membru titular (1972) al Academiei de Științe a Moldovei; istoricul și omul de stat Alexandru Moșanu (n. 19 iunie 1932, Braniște, Râșcani), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (8 septembrie 1993); criticul literar Mihai Cimpoi (n. 3 septembrie 1942, s. larga, Briceni), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (10 septembrie 1991), membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (1992); publicistul și poetul Nicolae Dabija (n. 15 iulie 1948, s. Codreni, r-nul Cimișlia), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (21 decembrie 2003), membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei (2012); matematicianul Petru Soltan (29 iunie 1931, s. Coșnița, azi raionul Dubăsari – 15 iulie 2016), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (21 iunie 2003), membru titular (1992) al Academiei de Științe a Moldovei; economistul Sergiu Chircă (n. 10 octombrie 1934, Chișinău), membru de onoare (28 martie 1997); chimistul Gheorghe Duca (n. 29 februarie 1952, s. Copăceni, raionul Sângerei), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (27 februarie 2007), membru titular (2000) al Academiei de Științe a Moldovei, președintele Academiei de Științe a Moldovei (din 5 februarie 2004); istoricul Andrei Eșanu (n. 16 iulie 1948, s. Sculeni, raionul Ungheni), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (noiembrie 2011), membru titular (2007) al Academiei de Științe a Moldovei; scriitorul Valeriu Matei (n. 31 martie 1959, s. Cazangic, raionul Leova), membru de onoare din străinătate al Academiei Române (noiembrie 2011); fizicianul Ion Tighineanu (n. 22 martie 1955, s. Sofia, azi r-nul Drochia), membru de onoare al Academiei Române (26 noiembrie 2015), membru titular (2012) al Academiei de Științe a Moldovei; zoologul Ion Toderăș ((n. 17 august 1948, s. Logănești, raionul Hâncești), membru de onoare din străinătate al

Academiei Române (4 noiembrie 2016), membru titular (2007) al Academiei de Științe a Moldovei.

În perioada recentă mai mulți membri ai Academiei de Științe din Moldova au devenit membri ai Academiei Române și viceversa.

O particularitate a recunoașterii științifice în perioada recentă, din perspectiva Academiei de Științe a Moldovei, rezidă în readucerea „la baștină” a savanților, oamenilor de cultură, spiritualitate, politicieni etc.

Astfel, în 1991, economiștii Alexandru Bârlădeanu (25 ianuarie 1911, Comrat – 13 noiembrie 1997, București), membru titular al Academiei Române (2 iulie 1955), vicepreședinte al Academiei Române (2 februarie 1990 – 1 februarie 1994) și Vasile Malinschi (1 mai 1922, Rîbnița – 15 iulie 1992, București), membru titular al Academiei Române (2 iulie 1955), prim-secretar general adjunct al Academiei Române (23 decembrie 1959 – 2 martie 1963) au fost desemnați drept membri de onoare ai Academiei de Științe a Moldovei.

În 1992, două înalte fețe bisericești, mitropoliții ortodocși ÎPS Antonie Plămădeală (17 noiembrie 1926, s. Stolniceni, jud. Lăpușna, Basarabia – 31 august 2005, or. Sibiu, România), arhiepiscop al Sibiului, mitropolit al Ardealului, Crișanei și Maramureșului, membru de onoare al Academiei Române (10 noiembrie 1992) și ÎPS Nestor (Nicolae) Vornicescu (1 octombrie 1927, Lozova-Vorniceni, jud. Orhei, azi raionul Strășeni), mitropolit al Olteniei, membru de onoare al Academiei Române (12 martie 1992) au fost, la fel, aleși în rândurile membrilor de onoare ai Academiei de Științe a Moldovei.

Poetul, publicistul și omul politic român Adrian Păunescu, născut la 20 iulie 1943 în satul Copăceni, actualmente raionul Sângerei, Republica Moldova, a fost ales membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei în 2010²³, cu câteva luni înainte de decesul survenit la 5 noiembrie același an.

La 31 martie 2011, doctorului în geologie, profesorului universitar, președinte al României (1996–2000), Emil Constantinescu, născut la 19 noiembrie 1939 la Tighina, i s-au înmănat însemnele de doctor honoris causa ale Universității Academiei de Științe a Moldovei. Emil Constantinescu a fost primul doctor honoris causa al acestei instituții. Onorificul titlu i-a fost acordat prin decizia senatului din 19 aprilie 2010 pentru „rezultate remarcabile în dezvoltarea științei geologice și umaniste, precum și pentru aprofundarea și

²³ Gheorghe Duca, *Laudatio pentru poetul Adrian Păunescu, senator în Parlamentul României*, în „Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă”, nr. 3 (18), 2010, p. 17-20.

consolidarea relațiilor moldo-române”. Emil Constantinescu a menționat: „Sentimentul care mă copleșește acum este emoția, pentru că indiferent de ce recunoașteri sau satisfacții obții în viață, ceea ce este mai aproape de suflet vine din locul în care te-ai născut. Iar eu m-am născut în Republica Moldova”. Doctorul honoris causa Emil Constantinescu a rostit *Oratio gratitudinis*, intitulat „Valorile creștine și politica”²⁴.

Este relevant faptul că 27 de membri ai Academiei Române sunt membri de onoare ai Academiei de Științe a Moldovei. În anii 1990–2006, în semn de înaltă apreciere, 52 savanți iluștri, inclusiv 19 din România au fost distinși cu titlul de membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei. Geografia personalităților din România se prezintă în felul următor: jud. Argeș – 1; jud. Vaslui – 2; jud. Galați – 2; jud. Bârlad – 1; jud. Prahova – 2; jud. Buzău – 1; jud. Cluj – 2; jud. Dâmbovița – 1; jud. Constanța – 1; jud. Suceava – 1; București – 1; originari din Basarabia – 4²⁵. După 2006 alte 8 nume de referință din România s-au învrednicit de înaltul titlu onorific. Printre numele de rezonanță menționăm: chirurgul Nicolae Angelescu (2003) (n. 6 decembrie 1931, com. Rociu, jud. Argeș), matematicianul Viorel Barbu (2001) (n. 14 iunie 1941, Deleni, jud. Vaslui), inginerul Adrian Bejan (2001) (n. 14 septembrie 1948, Galați), chirurgul Cristian Dragomir (2003) (28 aprilie 1940, Bârlad), inginerul Mihai Drăgănescu (1992) (n. 6 octombrie 1929, com. Făget, jud. Prahova), chirurgul Sergiu Duca (2002) (3 ianuarie 1936, Dej – 21 martie 2004, Cluj-Napoca), chimistul Ionel Haiduc (2002) (9 mai 1937, Cluj-Napoca), medicul Constantin Ionescu-Târgoviște (2000) (n. 11 noiembrie 1937, Târgoviște), filosoful Constantin Marinescu (2006) (8 martie 1928, Galați), matematicianul Radu Miron (2001) (3 octombrie 1927, Codăiești, jud. Vaslui), juristul Vasile Popa (2000) (16 aprilie 1954, Constanța), criticul și istoricul literar Eugen Simion (1999) (n. 25 mai 1933, com. Chiojdeanca, jud. Prahova), chimistul Cristofor Simionescu (1991) (n. 17 iulie 1920, com. Dumbrăveni, jud. Suceava), biologul Maya Simionescu (2001) (23 februarie 1937, București),

²⁴ Emil Constantinescu, *Valorile creștine și politica*, în <http://www.asm.md/administrator/fisiere/cadru/f233.pdf> (accesat: 12.04.2017).

²⁵ *Membrii Academiei de Științe a Moldovei: Dicționar. 1961-2006*, Academia de Științe a Moldovei, Colecția Academica; consiliul coord. Gheorghe Duca (preș.), Chișinău, Știința, 2006, p. 291-366.

inginerul-agronom Alexandru-Viorel Vrânceanu (2000) (27 februarie 1927, com. Băile, jud. Buzău) ș.a.²⁶.

Prin urmare, afilierea culturală, spirituală și științifică comună a constituit pilonul de bază al acordării titlului onorific de membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei celui mai mare număr de reprezentanți de vază din România.

Conexiuni științifice dintre România și Republica Moldova în perioada recentă

În perioada recentă unele luări de poziții ale savanților de la Academia Română au avut un impact sociopolitic major în Republica Moldova. La sesiunea științifică „Limba română și varietățile ei locale”, desfășurate la București, la inițiativa acad. Eugen Simion, la 31 octombrie 1994 s-a demonstrat că așa-zisa „limbă moldovenească” și așa-numită „națiune moldovenească” tind să argumenteze „științific” ruperea unei părți din teritoriul românesc de către URSS în 1940²⁷. Pe fundalul celor menționate și a problemelor de identitate din Republica Moldova menționăm faptul că în Declarația Adunării Generale anuale a Academiei de Științe a Moldovei din 28 februarie 1996 s-a stabilit că „denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este limba română”.

În ultimii ani, la Academia de Științe a Moldovei au ținut prelegeri publice mai mulți reprezentanți ai forului suprem de la București: acad. Ionel Haiduc, acad. Cristian Hera, acad. Ioan Aurel Pop, acad. Alexandru Zub. În contextul consemnării a 200 de ani de la anexarea Basarabiei sub egida ambelor academii s-a desfășurat la Chișinău și Iași, în anul 2012, o conferință științifică internațională la care au participat cercetători renumiți²⁸.

Reprezentanții de seamă ai elitei științifice și intelectuale contribuie substanțial la diseminarea realizărilor științifice de ultimă oră. Toate acestea sunt conjugate de dorința unei strânse conlucrări pentru a ne aalia la valorile general europene.

²⁶ Demir Dragnev, Constantin Manolache, Ion Xenofontov, *Republica Moldova – 25 de ani. Repere istorice. Istoria științei*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2016, 136-150.

²⁷ Nicolae Dabija, *Academia Română la ceas aniversar*, în „Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă”, nr. 1 (40), 2016, p. 15.

²⁸ Gheorghe Duca, *Academia Română, simbol al spiritualității românești*, în „Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă”, nr. 1 (40), martie 2016, p. 13.

În 2015, academicienii Bogdan C. Simionescu, vicepreședinte al Academiei Române, și Ioan Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, au devenit membri de onoare ai Academiei de Științe a Moldovei.

În context menționăm discursul excepțional al academicianului Ioan Aurel Pop „Lecția de românism a românilor de la răsărit (sau cum am devenit moldovean...)”²⁹, prezentat la Academia de Științe a Moldovei în Sala Azurie, la 28 ianuarie 2014. Manifestarea a fost organizată de Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău în colaborare cu Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

Actualmente, în spațiul comunitar cooperarea academică moldo-română este una intensă. La 28 noiembrie 2014, la București, a avut loc o ședință comună a conducerii Academiei de Științe a Moldovei și a Academiei Române. Președinții celor două Academii, acad. Gheorghe Duca și acad. Ionel Valentin Vlad, au semnat Memorandumul de cooperare dintre Academia de Științe a Moldovei și Academia Română în cadrul Programului Uniunii Europene pentru cercetare și inovare Orizont 2020. Din cele 58 de proiecte câștigate de savanții din Republica Moldova în Programul Cadru 7 al Uniunii Europene, 38 au fost cu participarea cercetătorilor din România. Se efectuează un schimb echivalent de cercetători și se aplică infrastructura de cercetare comună.

Ca urmare a Acordului de colaborare științifică semnat între cele două academii, mobilitatea academică, în perimetrul schimburilor echivalente s-a majorat în anul 2016 atingând cifra de 45 de cercetători științifici din Republica Moldova care au beneficiat de stagii de cercetare și informare la Academia Română și, respectiv, 40 de cercetători științifici din România care au efectuat stagii la Chișinău, cu durata de ședere de la 5 până la 14 zile³⁰.

În perioada 3–6 aprilie 2016, academicianul Gheorghe Duca, președinte, și academicianul Ion Tighineanu, prim-vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei, au participat la aniversarea a 150 de ani ai Academiei Române.

Recunoașterea științifică și promovarea imaginii savanților din România se manifestă prin editarea unor lucrări, care sub aspect teoretico-metodologic se

²⁹ Ioan Aurel Pop, *Lecția de românism a românilor de la răsărit (sau cum am devenit moldovean...)*, în „Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă”, nr. 1 (32), martie 2014, p. 101-108.

³⁰ *Raport privind activitatea CSSDT și rezultatele științifice principale obținute în sfera științei și inovării în anul 2016*, Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2017, p. 216.

încadrează în aria de cercetare a istoriei științei și a biografiei științifice. Începând cu anul 2012, Instituția Publică Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Moldovei (organizație formată în urma fuziunii prin absorbție a Bibliotecii Științifice Centrale „Andrei Lupan” a Academiei de către Institutul de Studii Enciclopedice al Academiei de Științe a Moldovei, la 15 decembrie 2014) elaborează și editează colecția „Biobibliografie”. Volumele se editează cu ocazia aniversării unor personalități consacrate din domeniul științei și educației din Republica Moldova. Scopul colecției îl constituie promovarea imaginii celor mai reprezentativi cercetători din Republica Moldova, personalități remarcabile în diferite domenii de cercetare științifică, management academic și universitar. Totodată, s-a dorit familiarizarea publicului larg cu performanțele științei naționale prin intermediul celor mai iluștri savanți din Republica Moldova. În total, colecția „Biobibliografie” include 22 de cărți³¹. În anul 2016, pentru prima dată a fost editată în cadrul colecției o lucrare consacrată membrului de onoare al Academiei de Științe a Moldovei (2013), profesorului din Brașov Ion Petrescu (n. 4 februarie 1928, Râmnicu Sărat, jud. Buzău), autor a 116 monografii și circa 140 de articole și studii științifice³². În anul 2015, cunoscutul profesor a editat împreună cu academicianul Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei, tratatul *Managementul academic*³³. Prin această lucrare s-a demonstrat universalitatea și specificul managementului academic.

Considerații finale

De la fondarea instituției academice românești și până în prezent, comunitatea științifică a fost completată cu nume de rezonanță din spațiul basarabean, prezente în toate domeniile științei și culturii. În perioada recentă, tabloul mișcărilor personalului științific din ambele instituții academice relevă renașterea vieții academice din ambele state românești. Constatăm o

³¹ Constantin Manolache, Ion Valer Xenofontov, *Biobibliografie – o colecție monumentală*, în „Akademos. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă”, nr. 4 (39), 2015, p. 164-167.

³² *Membru de onoare Ion Petrescu: Bibliografie*, red. șt. Constantin Manolache, coord. vol. Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2016, 308 p.

³³ Gheorghe Duca, Ion Petrescu, *Managementul academic*, resp. ed. Constantin Manolache; coord. vol. Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut), 2015, 680 p.

recunoaștere valorică reciprocă și tendința de reîntâlnire în spațiul european comun de cercetare, iar între reprezentanții comunității științifice de pe ambele maluri ale Prutului s-au constituit veritabile punți de comunicare academică.

Constantin MANOLACHE
Ion Valer XENOFONTOV

Biblioteca Științifică „Andrei Lupan”
a Academiei de Științe a Moldovei